

S športno prožnostjo skoči podjetni lord iz velikega sveta kulture in znanja o vseh stvareh v divji pragozd na otoku. In kaj ustvari v njem, kaj izstruži iz njegovih dreves? Ne morebiti primitivne in prvobitne kulture človeka iz prehistoričnih časov, ampak nekaj drugega, ob vsem početku dokončnega: izumetničeno rezbarsko kulturo, kultivirano domačijo; namah se spušča v okrasne podrobnosti. Domačijo modernega Robinzona so soustvarjali: knjiga o prvem Robinzonu in razna tehnična izkustva iz velemestnega življenja. Bambusove buče na primer moderni Robinzon ne stre z zobmi kakor pračlovek, ki se je razvojno pomikal skozi temo stvarstva, ampak z zaostreno palico. Vrv je naenkrat izgotovljena, sekira prav tako. In z njo drugi koristni predmeti. Živali moderni Robinzon udomači in dresira: med njimi in Robinzonom je kmalu tako domačnostno razmerje kakor med staro sodobno damo in med njenim psičkom na zofi v meščanskem salonu. Ko Robinzon ujame divjaka, ga premaga z vseznalostjo rokoborske tehnike iz evropske športne arene. In vse gladko in samo ob sebi umevno teče kakor v pravljici. Pravljičnost pa obstoji v tem, kako človek vnaša v prirodo in v prirodne predmete znanje in pamet iz sodobnosti in Robinzonove povesti.

Na tak način je moderni Robinzon v ameriškem filmu po svojem početju zelo podoben pravljicarju našega časa. Kakor moderni Robinzon na eni strani pozna starega Robinzona iz Defoea, na drugi pa predobro in preveliko ve o pretekli in sodobni kulturi, tako oblikuje današnji pravljčni pesnik iz dveh izobraženih in izkustvenih območij: iz sveta poznavanja stare pravljice in iz sodobne predmetnosti. Sestava teh dveh svetov, ki z njo stari pravljčni predmeti privzemajo sodobne navade, izrazne kretnje in govorico našega časa, ustvarja pravljčno rokokojsko kulturo, ki njen jezik že davno ni več naravna forma stare pravljice, ampak v najboljših primerih — jezik dvoobrazne umetnikove kulture.

Stara, naravna forma pravljice, ta je ohranjena v operetnem pravljčnem filmu, v praznomiselnih filmskih podobah, ki osladno govore zmerom samo o enem in istem: kako bi moralo biti na svetu! Preproste naravne pravljčne forme se v nečem nikoli ne izpreminjajo: večne so in svet, ki ga obsegajo v svojih oblikah, se izpreminja po njih. Izpreminjajo se le mladinsko-umetniške oblike pravljice, ki so njena važna in usodna gibalna vzgojne težnje, ironija in čas.

Skupno pa je tem in onim oblikam: ozadje ropota v človeški družbi.

Boris Orel

Iz naših revij

„Porazna“ kritika. — Založba Hram je izdala „Zgodovino Evrope v devetnajstem stoletju“, ki jo je napisal B. Croce. S katoliškega stališča je to delo poskušal oceniti in obsoditi dr. Jos. Turk v 8/9. številki letošnjega „Časa“. Obsoditi ga ni bilo treba, ker dr. Turk takoj uvodoma opozarja slovenske katoličane, ki se nočejo pregrešiti proti svoji vesti, da je delo že rimska kongregacija sv. oficija dne 15. jul. 1932. postavila na indeks prepovedanih knjig. Hkratu s tem opozorilom ošvrkne kritik mimogrede še „Slovenca“, češ, da je „z velikim priznanjem in brez vsakega pridržka“ pohvalil to delo, „pa svoje napake ali zmote ni popravil kljub opominu na pristojnem mestu“. Kritiki se v opombi pod črto tudi ne čudi, „če je delo po svoji dialektični in

zgodovinski metodi ugajalo kateremu izmed naših „mladinskih“ katoličanov, ki nima več zdravega čuta za pristno katoliško mišljenje in čuvstvovanje“. Do tod vse prav in v redu: Cerkev je knjigo obsodila, knjiga je na indeksu, pristni katoličan se pregreši, če jo bere brez dovoljenja. Nekaj povsem drugega pa je knjigo obsoditi in odkloniti, ali pa z močjo razuma podati immanentno kritiko dela samega. Dr. Turk se je poskusil tudi s kritiko, a tu se začenja klavrna komedija, kakršne že nisem zlepa bral. Če katoliški tabor v Sloveniji danes res ne premore močnejšega misleca in prodornejšega kritika za Crocejevo delo, kakor dr. Turka, potem bo le res po Crocejevem, da je telo Cerkve v umskih zadevah „udarjeno z jalovostjo“. Če namreč preberete to kritiko, se vam zdi natanko tako, kakor da bi se mušica zaganjala v slona; zelo nedolžna je mušica, le zoprna vam je, ker se ves čas dela tako vseznalo, kakor da bi bila ona slon, slon pa mušica. Skoraj smešno, vsekakor pa skrajno drzno se vam zdi, ko dr. Turk obravnava Croceja malo manj kot nebojčljivega liberalnega (v slovenskem smislu) zaslepljenčka. In vendar: kdo je dr. Turk in kdo Benedetto Croce? Vse to omenjam le zavoljo tona kritike, kajti po tonu kritike spoznaš vrednost kritika najmanj tako dobro kakor po njegovih argumentih. Če bi dr. Turk vedel, kaj pomeni Croce v sodobnem duhovnem svetu, če bi poznal ogromnost in poštenost njegovega življenjskega dela, bi bil brez dvoma ubral drugačen ton; če pa vse to ve in o Croceju kljub temu piše v tonu, v kakršnem je pisal, potem njegovo pisanje priča o tako puhli in fanatični napihnjenosti, kakršne bi ne pričakovali od katoliškega znanstvenika, ki kot znanstvenik menda ve, kaj se pravi napisati v življenju čez trideset velikih del, ki so zvečine vsa doživela po več izdaj in izmed katerih je marsikatero šlo po vsem svetu (kateri izobraženec ne pozna Crocejeve „Estetike“?). Takega delavca lahko zavrnem, lahko polemiziram z njim in ga kritiziram, nikoli pa ne bom govoril o njem v tako drznem in z ničimer upravičenim omalovažujočem tonu, kakor dela to dr. Turk. Dr. Turk namreč ne polemizira, še manj seveda kritizira, on deli lekcije z nezmotljivega prestola. Konec njegove kritike izzveni takole: „Žmota in greh je mogoče le tolerirati, kadar ju ni mogoče zavreti brez višjega zla. V imenu neke lažne svobode pa ju Cerkev nikdar ne more odobravati, ker je njen nespremenljivi nauk vprav resnica, da greh oropa človeka njegove prave svobode. Tudi Croceju in vsem njegovim pristašem želimo, da bi čimprej spoznali to resnico.“ To je primer dr. Turkovega „znanstvenega“ tona in dr. Turkovega argumenta.

Kakršen namreč njegov ton, taki tudi njegovi kritični argumenti. Kritika je dobra, če je kakor vlita iz enega, če potegne za seboj in prepriča z jasnostjo in prodornostjo misli, ki mora biti v kritiki miselskega dela jasnejša in prodornejša od kritizirane misli. Glavni znak dr. Turkove kritike pa je taka razblinjena zmedenost, prepletena z neštetimi Crocejevimi citati (nad sto vrst), da bralec mora dobiti vtis, da dr. Turk niti pregleda nima v Crocejevi zgodovini, da se je izgubil v njej kakor v pragozdu, kaj še da bi jo bil pošteno prebavil. Njegova metoda je taka: z neštetimi citati iz Croceja hoče menda podati glavno vsebino Crocejeve zgodovine ali kaj. In vsakemu citatu sledi „kritična“ opomba. Samo po sebi je umljivo, da ti citati v ničemer ne podajajo celotne zamisli in osobitosti Crocejevega dela, ker so tako nanižani, da Crocejevo delo zmanjšujejo, utesnjujejo in ga ne kažejo v tisti širokosti in umevanju življenja, ki sta značilna za Crocejevo zgodovino. Slika, ki bi si jo kdo ustvaril o tej zgodovini le po teh citatih, bi bila popolnoma izkrivljena in napačna. Zgodovinskega dela velikega sloga ni do-

voljeno tako diletantsko kritizirati. Mimo tega so pripombe, ki slede ali spremljajo citate, neverjetno medle, nebistre, pričajo o nerazumevanju ali le o fanatični zagrizenosti. Le nekaj malega primerov. O Croceju trdi, da se v svoji knjigi z vso silo bori za liberalizem, „ki ga skuša opravičiti z zgodovino devetnajstega stoletja“. Opravičiti? Kakor da bi liberalizem ne bil zgodovinski pojav, značilen za devetnajsto stoletje, in bi bilo treba zgodovino tega veka kdo ve kako potvarjati, da bi pokazal liberalizem kot najsilnejše gibalno tega stoletja. Ali Croce res „strastno pobija vse, ki četudi v imenu svobode mislijo drugače, kot mislijo pristaši liberalizma“? Ali pa takale cvetka: „Croce je podlegel liberalizmu, ker se mu je zdel nekaj imenitnega“. Siromak! Ali pa trditev, da Croce „oznanja liberalizem kot religijo“. Nič ga ne oznanja, marveč suho ugotavlja, da je liberalizem v početku devetnajstega stoletja neštetim ljudem bil religija, kakor jim je danes religija komunizem. O tesnih zgodovinsko neutajljivih zvezah med Cerkvijo in monarhičnim absolutizmom pravi dr. Turk: „Monarhični absolutizem, ki ne spoštuje pravic državljanov, je Cerkev vedno obsojala. Ni pa ona nikakšna politična institucija, ki naj bi ščuvala narode proti monarhičnemu absolutizmu z revolucionarnim gibanjem, kakor je to delal liberalizem“. Ali dr. Turk pozablja, da je bila Cerkev pred letom 1870. tudi politična institucija s svojo posvetno državo, posvetnimi podaniki, posvetno oblastjo in čisto posvetnimi davki? Ali ni dobro prebral v Croceju, kako se je tem podanikom v papeški državi še mnogo huje godilo kakor podanikom drugih absolutnih monarhij? In če je Cerkev vedno obsojala monarhični absolutizem, zakaj je bil papež v lastni državi med zadnjimi, ki je po dolgih oklevanjih koncediral majhno ustavico? In če je monarhični absolutizem zatiral pravice državljanov, Cerkev pa ni marala ščuvati narodov proti monarhičnemu absolutizmu, je menda vendar moral priti nekdo, ki je izvedel revolucijo, ker brez nje ni šlo. In izvedel jo je liberalizem. Če bi bili čakali na Cerkev, bi še danes živeli v monarhičnem absolutizmu. In tako dalje in tako dalje.

Najhuje pa je menda to, da Croce toliko govori o svobodi, pa po Turkovem nikjer ne pove, kaj si misli pod to svobodo, je nikjer ne opredeli. Zato pa ga pouči toliko bolje, namreč dr. Turk Croceja, ko zapiše: „Cerkev je vedno zahtevala pravo svobodo...“ In ali hočete vedeti, kaj je prava svoboda? To je „svoboda otrok božjih, ne pa sužnjev greha in hudobnega duha“. In malo nižje še zanosno pristavlja: „Da, svoboda bo rešila socialno vprašanje, toda ne „svoboda, otrok tega sveta, temveč svoboda otrok božjih“. Kaj če bi tudi v dvajsetem stoletju zaman čakali, kdaj bo „svoboda otrok božjih“ rešila socialno vprašanje, kakor bi bili v devetnajstem veku zatirani podaniki zaman čakali, kdaj jih bo tiranstva monarhičnega absolutizma rešila „svoboda otrok božjih“ in je moral to delo opraviti ta tako osovraženi liberalizem. Prenaivno. S takimi in podobnimi protargumenti je poražena Crocejeva zgodovina in odlok sv. oficija umsko podprt in utemeljen v Sloveniji.

S. Leben.

Ponatis. „Nemška vlada je priredila sinoči v luksuznih prostorih „Štirih letnih dob“ jugoslovenskim novinarjem na čast banket, ki so se ga udeležili tudi minister in načelnik narodno-socialističnih napadalnih oddelkov Roehm, predsednik monakovske občine Filler, visoki funkcionarji stranke in mnogo uglednih Monakovčanov.

Minister Roehm se je v svojem govoru spominjal svojega poseta v Dalmaciji ter izrazil svoje zadovoljstvo, ker je mogel ugotoviti, da imajo v Ju-

goslaviji razumevanje za Nemčijo. Jugoslovenski novinarji bodo imeli pri svojem obisku v Nemčiji priliko videti, da predstavlja nova Nemčija zedinjen delaven narod, ki zahteva samo svoje pravice, svojo čast in svojo svobodo. Nemški narod in njegovi voditelji so eno. Jugoslovenski narod in njegovi voditelji so eno. Jugoslovenski narod ima razumevanje za stremljenja nove Nemčije, ker sme tudi sam biti po pravici ponosen na svojo junaško zgodovino in borbo za svobodo.

Na koncu svojega govora je minister Roehm nazdravil Nj. Vel. kralju Aleksandru, godba pa je zaigrala jugoslovensko himno.

V imenu jugoslovenskih novinarjev se mu je zahvalil za pozdravne besede g. Milojevič, ki je med drugim dejal, da more biti duh Aleksandra I. in nemškega nacionalizma, pred katerim so kapitulirali vsi partikularisti, pravilno pojmovan, veliko bodrilo za mlade narode, ki duhovno še preživljajo svoje nacionalno stapljanje.“

S. L.

Kritika

Iz prevodne književnosti

Novejšo poljsko književnost zastopa med našimi prevodi pisateljica Z. Kossak-Szczucka, ki je začela pisateljvati šele po vojni (Legniško bojišče. Roman. Prevedel Francè Vodnik. V Ljubljani. Jugoslovanska knjigarna. 1933. 274 str.). Uvod pravi, da delovanje te pisateljice ni samo „nadaljevanje literarne tradicije najslavnejšega poljskega zgodovinskega romanopisca, H. Sienkiewicza“ in da se „njeno ime vedno omenja v vrsti pomembnejših zastopnikov poveljne poljske književnosti“. Res je to njeno delo, tega se bo tujec prej zavedel ko Poljak, samo bolj nekako nadaljevanje Sienkiewiczzeve „literarne tradicije“, ki se z njegovimi umetniškimi kvalitetami nikakor ne da primerjati. S čimer pri Poljakihi učinkuje, so stvari, ki so bolj vsebinske ko umetniške: Poljakom je iz njih lastne zgodovine znan problem, za katerega tukaj gre (čeprav je njegova „nacionalistična“ plat anahronistično povdarjena), zamikati pa jih mora tudi obilica antikvarične primesi, po kateri je ta roman skoro nekaj kompendij stare poljske (in s tem tudi v precejšni meri sploh slovanske) mitologije, arheologije, etnografije itd. Oboje je v romanu spretno porabljeno, vendar pa ne zadošča za to, da bi tudi tujca zgrabilo v enaki meri kakor Poljaka. Za to manjka pisateljici prave sposobnosti za učinkovito, res umetniško oblikovanje človeških usod, ki nikjer ne sega do večjih globin, ki nikjer tujca ne prevzame tako, kakor n. pr. v Sienkiewiczzevih delih. Tak tujec bo sicer rad priznal, da je knjiga prav prijetno branje, skeptičen pa bo postal takoj, ko bo čul, da se ime njene pisateljice imenuje v isti sapi s Sienkiewiczem ali E. Handel-Mazzetti, ki zna vse drugače prikazovati konflikte človeških duš in usod. — Prevod se v splošnem gladko čita, samo tu in tam se pozoren bravec spotakne ob kaki nepotrebni stvari. Tako je n. pr. to in ono ostalo neprevedeno iz poljščine: „Ormiane“ (55) imenujemo Slovenci že od bogvekdaj „Armence“, zato si ne bomo izposojali poljske označbe; „nadškof mediolanski“ (60) je za nas „milanski nadškof“, „alun“ (61) je naš „galun“, „Węgrzynu“ (109) pravimo „Oger“ ali „Voger“, z „vlodiki“ (180) navadnemu našemu bravcu ne bo mnogo pomagano (take reči bi bilo treba